

Pécsi Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

A nemzeti csoporttal való azonosulás hatása a csoportalapú érzelmelek átélésére

PhD értekezés tézisei

Szabó Zsolt Péter

Témavezető: Prof. Dr. László János

Pszichológia Doktori Iskola

Szociálpszichológia Doktori Program

2013.

A csoportokhoz tartozás jelentőségével foglalkozó klasszikus szociálpszichológiai vizsgálatokból, mint például Muzafer Sherif (1966) terepkísérlete, vagy Henri Tajfel és munkatársainak (1981, 1982; Tajfel és Turner, 1979) minimális csoport paradigma vizsgálatai kiderült, hogy a személyes identitás és viselkedés számos eleme kizárólag az egyén által birtokolt csoporttagságok vizsgálata nyomán érthető meg. Tajfel (1982) erre a tényre reflektálva alkotta meg a társas identitás fogalmát, rámutatva arra, hogy a szelf-koncepciónk egy része abból a tudásunkból származik, hogy társas kategóriák tagjai vagyunk, valamint az ezekhez a tagságokhoz rendelt érzelmekből és értékelésekből. Hamar felismerésre került, hogy vannak a szelf szempontjából olyan fontos kategória tagságok, amelyek könnyebben aktiválódnak, több helyzetben jelennek meg, és hatásukban jelentősebbek, mint más tagságok. Az egyes csoportok szubjektív jelentőségét mérő empirikus kutatások alátámasztották azt a feltételezést, hogy az azonosulás erőssége önmagában, a kategória tagság elfogadásától függetlenül, bejósolja olyan csoportokkal kapcsolatos jelenségeknek, mint például a kollektív cselekvés vagy a csoportokkal kapcsolatos észlelési ítéletek (például van Zomeren, Spears és Leach, 2008; Ellemers, Spears és Doosje, 1999; Smith és Tyler, 1997; Hornsey, 2008).

Dolgozatomban az egyik legjelentősebb társas kategória, a nemzeti csoporttal való azonosulás kérdését vizsgálom (Billig, 1995; David és Bar-Tal, 2009; László, 2003, 2012; Reicher és Hopkins, 2001). Kutatásom központi kérdése arra vonatkozik, hogy miként befolyásolja a nemzeti csoporttal való azonosulás intenzitása és módja az úgynevezett csoportalapú érzelmek átélését.

A csoportalapú érzelmek kutatása 1993-ban E.R.Smith tanulmányával kezdődött. A terület kutatói egyaránt tanulmányozzák az olyan azonnali viselkedésre késztető, magas aktivációs potenciállal rendelkező érzelmeket, mint például a harag, a félelem és a düh, valamint a csoport identitásához és moralitásához jobban kapcsolódó érzelmeket, mint például a szégyen és a bűntudat. Az utóbbi érzelmeket szokás önkritikus kollektív morális érzelmeknek is nevezni.

Az önkritikus kollektív morális érzelmek kutatásában a hangsúly az identitás problémáján van, és a fő kérdéssé az válik, hogy milyen kapcsolat van a csoporttagként átélt érzelmeink és a csoporttal való azonosulás között?

Az azonosulás/bűntudat paradoxon

A saját csoporttal való azonosulás és az önkritikus kollektív morális érzelmek átélése közötti kapcsolat feltárását nehezíti, hogy ezt a kapcsolatot egy alapvető, belső ellentmondás jellemzi (Roccas és

munkatársai, 2006). Ezeknek az érzelmeknek az averzív természete miatt, csoporttagként való átélésük minimális feltétele az azonosulásnak egy olyan szintje, amelyen a csoporttagság már annyira fontos, hogy azt a csoporttag nem hagyja el a morális szabályszegés megtörténte ellenére sem. A társas identitás elmélet és a szelf-kategorizáció elmélet sokat foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy mi történik a negatív tartalmak forrásává váló csoporttal. Az egyes csoporttagok reakciója nagymértékben a csoporttal való azonosulásuk erősségétől függ. Az empirikus vizsgálatok eredményei azt mutatják, hogy a kevésbé azonosuló csoporttagok a csoporttal való szolidaritás és a csoport javítására tett kísérlettel szemben úgynevezett individuális stratégiákat választanak, és sokkal inkább saját helyzetükkel foglalkoznak, mint a bajba jutott csoporttal (például Spears, Doosje és Ellemers, 1999; Ellemers, Spears és Doosje, 2002; Ellemers, 2001).

Egyik oldalról tehát kézenfekvő azt feltételezni, hogy az erősen azonosuló csoporttagok tartanak ki a csoport mellett, amikor az negatív érzelmek forrásává válik, így logikusan ők élik át a legtöbb csoportalapú negatív érzelmet is. Az ellentmondást az okozza, hogy a másik oldalról éppen az erősen azonosuló csoporttagok azok, akik a leginkább motiváltak arra, hogy a csoport pozitív identitását megvédjék, hiszen a csoport a saját személyes identitásukban is kiemelt helyet foglal el (Branscombe és munkatársai, 2002; Janis, 1982; Staub, 1997). Mummendey, Klink, Mielke, Wenzel és Blanz (1999) vizsgálatai szerint a csoport iránt elkötelezett csoporttagok valószínűbben élnek olyan értelmezésekkel, amelyek a csoportot felmentik a negatív tettekkel kapcsolatos felelőssége alól, ezzel hátrítva a negatív érzelmek átélését is. Az ilyen típusú felmentő értelmezéseket Bandura (1999) morális igazolásoknak, Roccas és munkatársai (2006) felmentő kognícióknak nevezi. Szabó és munkatársai (2012) magyar nyelven a felmentő stratégiák kifejezést javasolja. Az erősen azonosuló csoporttagok a felmentések használatával sikeresen megvédhetik a saját csoport pozitív identitását. Roccas és munkatársai (2006), Szabó és munkatársai (2012) vizsgálataikban olyan eredményeket kaptak, amelyek igazolni látszanak ezt a gondolatmenetet. A felmentő stratégiák egyik oldalról kapcsolatban álltak a saját csoporttal való azonosulással, másik oldalról pedig a morális, kollektív érzelmek hátrításával, miközben az azonosulás és az érzelemátélés között nem volt közvetlen kapcsolat.

A fentebb bemutatott két hatás alkotja az úgynevezett azonosulás/bűntudat paradoxont, hiszen egyik oldalról az erősen azonosulók csoport iránti szolidaritása, másik oldalról pedig a felmentő stratégiák használata miatt egyszerre feltételezhető az is, hogy az azonosulás erőssége gátolja és az is, hogy serkenti a bűntudat és más negatív ön-kritikus érzelmek, átélését. Az azonosulás/bűntudat paradoxon egyik lehetséges feloldása az azonosulás több módra bontásához kapcsolódik.

Az azonosulás többdimenziós modelljei és az azonosulás/bűntudat paradoxon feloldása

A csoportokkal való azonosulás kutatásában az elmúlt években felismerték, hogy az egyes csoporttagok nem csak a csoporttal való azonosulás intenzitásában térnek el, ha nem a csoporthoz való kapcsolódás módjaiban is. Ma már széleskörűen elfogadott az az elképzelés, hogy a csoportokkal való azonosulást módokra, dimenziókra kell bontani (például Ashmore és munkatársai, 2004; Ashmore, Jussim, Wilder és Heppen, 2001; Deaux, 1996; Ellemers és munkatársai, 1999; Jackson és Smith, 1999; Luhtanen és Crocker, 1992; Phinney, 1992). A pontos dimenziókat és módokat illetően viszont hiányzik a konszenzus (Ashmore és munkatársai, 2001).

Az egyik ilyen többdimenziós azonosulási modell Roccas, Klar és Liviatan (2006) nevéhez kötődik, akik a nemzeti csoporttal való azonosulás vizsgálatában különbséget tettek az érzelmi kötődés és a saját csoport felsőbbrendűségét hirdető glorifikáció azonosulási módjai között. A nemzeti csoporttal való azonosulás vizsgálatában az ilyen típusú felosztás nem új keletű, már Adorno és munkatársai 1950-es években végzett vizsgálataiban megjelenik (Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson és Sanford, 1950). A két módban elért intenzitás rajzolja ki az azonosulás különböző mintázatait: a csoporttal nem azonosuló személyeket, akik se nem kötődnek, se nem glorifikálják a saját csoportot, a csoport iránt érzelmileg elkötelezettek, valamint az olyan csoporttagokat, akik a csoporthoz kötődnek és glorifikálják is a csoportot.

Roccas és munkatársai (2006) szerint az azonosulási mintázatoknak az elemzésbe való bevonásával az azonosulás/bűntudat paradoxon feloldható. A csoporthoz érzelmileg kötődő, de a csoportot nem glorifikáló tagok fogják várhatóan a morális érzelmeket átélni a csoport cselekedeteivel kapcsolatban. Ez azért van így, mert számukra a csoport érzelmi fontossága miatt a csoport elhagyása nem valódi alternatíva, miközben nem feltétlenül ragaszkodnak a saját csoport erőteljes pozitív képének a fenntartásához. A morális érzelmek elmaradása valószínűsíthetően a kevésbé azonosulókra, valamint a csoportot glorifikálókra lesz a leginkább jellemző. A kevésbé azonosuló csoporttagok feltehetően egyéni stratégiákat fognak választani, ráadásul számukra a csoport érzelem-kiváltó ereje egyébként is meglehetősen alacsony. A csoportot glorifikáló személyek vélhetően a felmentő stratégiákhoz fognak fordulni, ezzel megvédve a csoport pozitív identitását.

Roccas és munkatársai (2006) a korábbi vizsgálatokhoz képest abban mondanak újat, hogy nem csupán az azonosulás intenzitása és a bűntudat átélése közötti kapcsolatot vizsgálják, hanem az azonosulás intenzitása mellett a mintázatát is. Empirikus vizsgálataik igazolták a hipotézisüket: a glorifikáció nélküli érzelmi kötődés a felmentő stratégiák elutasításához és a csoportalapú bűntudat átéléséhez vezetett, miközben a glorifikáció a felmentő stratégiák intenzív használatához és a csoportalapú bűntudat hátrításhoz. Leidner, Castano, Zaiser és Giner-Sorolla (2010) iraki háborúval

kapcsolatos vizsgálata megerősítette Roccas és munkatársai (2006) eredményeit. Tulajdonképpen a paradoxon feloldása az, hogy mind az azonosulás gátló, mind a serkentő természete (Johns és munkatársai, 2005) érvényesülhet attól függően, hogy az azonosulás mely mintázatáról van szó.

Az eddig felvázolt kép azonban általános igazságokat, univerzálisan érvényesülő jelenségeket feltételez, amelyek figyelmen kívül hagyják a csoportok és csoportközi viszonyok történeti, kulturális beágyazottságát. Az elméleti bevezető záró részében kitérek arra, hogy miként befolyásolhatják a nemzeti identitáshoz kapcsolódó tartalmak a fentebb felvázolt általános folyamatok megjelenését.

A társas identitásokkal kapcsolatos tartalmi kérdések, a csoportalapú jelenségek történeti, kulturális beágyazottsága

A társas identitás elmélet és a szelf-kategorizáció elmélet egyik leggyakoribb kritikája az, hogy a folyamatokra koncentrálva figyelmen kívül hagyja a társas identitások konkrét tartalmait. David és Bar-Tal (2009) emeli ki, hogy a csoporttagságok, így a nemzet vizsgálatában is, a szociálpszichológia gyakran a folyamatokra helyezi a hangsúlyt, és kevésbé érdeklődik az adott csoporttagság konkrét tartalma iránt. A folyamatok alatt azokat az általános mechanizmusokat értik, amelyekkel minden csoporttagságot lehet jellemezni. Ilyen például a társas kategorizáció, a szelf-sztereotipizálás, a kategória észlelése vagy a saját csoport homogenitásának észlelése. A csoporttagsághoz kötődő tartalmak ezzel szemben specifikusak, csak az adott kategória jellemezhető velük. David és Bar-Tal (2009) ilyen tartalmaknak tekinti a csoporthoz kötődő tradíciókat, az ideológiákat és a csoport történetét. A szociálpszichológia képviselői közül többen (például David és Bar-Tal, 2009; László, 2012; Liu és Hilton, 2005; Reicher és Hopkins, 2001) úgy érvelnek, hogy a kollektív cselekvések megértéséhez nem elegendő az absztrakt, általános pszichológiai folyamatok vizsgálata, nélkülözhetetlen a kategóriákhoz kapcsolódó tartalmak figyelembe vétele is. Reicher és Hopkins azt kell vizsgálni, hogy „az általános folyamatok miként nyilvánulnak meg a vizsgálat tárgyának specifikus kontextusában” (p.34).

A magyar nemzeti identitás tartalmi kérdéseinek feltárására másokkal egyetemben László és munkatársai vállalkoztak a narratív szociálpszichológia eszköztárának segítségével (összefoglalóan erről László, 2012).

A kutatócsoport munkája felvázolta a magyar nemzet történeti ívét, amelyet László (2005) történeti pályának nevezett el. Ezt a történeti ívet László (2005, p.193) így foglalja össze: „a nemzeti

régmúltban sok szép és jó esemény volt, ezeket több évszázados balsors követte, melyből kiragyogott a negyvennyolcas szabadságharc, később az ötvenhatos forradalom”.

A magyar nemzeti identitás narratív szociálpszichológiai kutatása során egy olyan kép bontakozik ki, melyben a dicső régmúltat egy zömében kudarcokkal teli eseménysorozat követi, amelyben néhány esemény emelkedik csak ki, de végül ezek is vereséggel zárulnak. Ez a történelmi pálya úgy kerül megélésre, hogy abban a magyarok elsősorban passzív elszenvetői az eseményeknek, amelyekkel kapcsolatban nem vállalnak felelősséget (erre utal a passzív formák használata és a kognitív állapotok „kiutalása” a külső csoportoknak). Ehhez a passzívan és kevés kontrollal megélt csoport történetéhez egy alapvetően depresszív dinamikát képviselő érzelmátélés kapcsolódik, melynek vezető érzelmei, a félelem, valamint az irreális remény és lelkesedés. Mindez László szavaival élve egy „sérülékeny magyar nemzeti identitás” (2012:168) képét rajzolja fel, amely érzelmileg nem tekinthető stabilnak. Úgy tűnik, hogy a traumatikus események kognitív és érzelmi feldolgozása elmaradt, és a magyarok nemzeti történelmüket alapvetően áldozati történetként élik át.

Kutatásaim abból a feltételezésből indultak ki, hogy a magyar nemzeti identitás tartalmára vonatkozó kutatások (László, 2012) összekapcsolhatók a nemzeti azonosulás módokra bontásának folyamat alapú elképzelésével, amely az azonosulást kötődésre és glorifikációra bontja. A nemzeti azonosulás ilyen jellegű felosztását azért tekintem folyamat alapúnak, hiszen ez a két azonosulási mód megfelel az *elköteleződés* és a *társas összehasonlítás* fogalmainak, amelyekkel minden csoporttagságot jellemezni lehet (Ellemers, Kortekaas és Ouwerkerk, 1999).

Kutatásaim során amellettt érvelek, hogy a magyar történelmi kontextusra vonatkozó ismeretek beemelése az eredmények értelmezésébe, segít jobban megérteni a két azonosulási mód kapcsolatát a felmentések használatával, a csoport alapú érzelmek átélésével és a jóvátételi szándék megjelenésével. Ezek a kutatások természetesen több okból is elsősorban exploratív jellegű kutatásoknak tekinthetők: egyrészt a kollektív érzelmek kutatásának első próbálkozásai közé tartoznak magyar nyelven, másrészt általában véve a kollektív érzelmek kutatása, és főleg az áldozatok által átélt érzelmek tanulmányozása még a nemzetközi szakirodalomban is csupán gyerekcipőben jár. A vizsgálataimban használt kötődést és glorifikációt mérő azonosulási kérdőív nemzetközi kutatása például mindössze néhány publikációt jelent (Leidner, Castano, Zaiser és Giner-Sorolla, 2010; Roccas, Klar és Liviatan, 2006). A vizsgálataimban kapott eredményekre úgy tekintek, mint első lépésekre azon az úton, amely az azonosulás módjainak kapcsolatát magyar nyelven próbálja vizsgálni a csoport alapú érzelmátéléssel, a felmentések használatával és a jóvátételi szándék megjelenésével.

Az empirikus munka első lépése a magyar nemzeti csoporttal való azonosulás kétdimenziós kérdőívének kidolgozása volt.

A nemzettel való azonosulás magyar kérdőíve

A kérdőív fejlesztése során a cél egy kétdimenziós azonosulási kérdőív létrehozása és validálása volt, amelynek alapjául Roccas, Klar és Liviatan (2006), az azonosulást kötődésre és glorifikációra bontó kérdőíve szolgált.

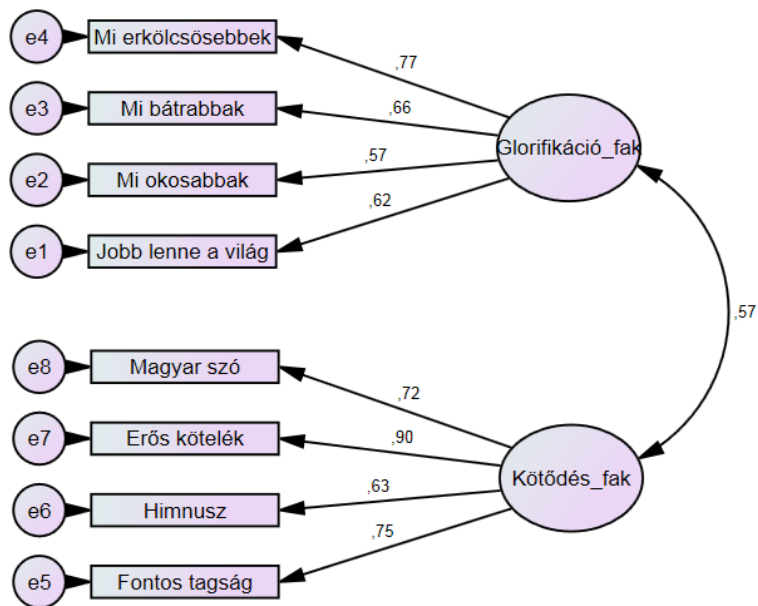
Az empirikus munka két szakaszból állt. Az első szakaszban a kérdőív kialakítása és bemérése történt meg egy 586 főből álló egyetemista mintán. Munkatársaimmal egy 15 állításból álló kérdőívet hoztunk létre. A kapott adatokra megerősítő faktoranalízist végeztem, amelynek során különböző az elméleti háttérből levezethető modelleket hasonlítottam össze az empirikusan kapott adatokkal. A fő összehasonlítás az azonosulás egydimenziós, csak intenzitást kezelő modellje, valamint az azonosulás kétdimenziós modellje között történt. A kialakítást és bemérést követően két érvényességi vizsgálatot végeztem el a kérdőívvel.

Az eredetileg 15 állítást tartalmazó kérdőívből elméleti és empirikus megfontolások alapján 7 állítást eltávolítottunk. A rövidített 8 állításra elvégzett megerősítő faktoranalízis azt mutatja, hogy az azonosulás módokra bontása indokolt, hiszen a kétdimenziós modell jobb illeszkedést mutatott az adatokkal, mint az egydimenziós azonosulási modell (fontos kiemelni ugyanakkor, hogy ez a 15 állításos verzió esetében is így volt). A két azonosulási modell illeszkedési adatait az 1. számú táblázatban mutatom be.

Illeszkedési mutatók	Első modell: az azonosulás egydimenziós modellje (összes állítás)	Második modell: az azonosulás kétdimenziós modellje (kötődés és glorifikáció faktorok)
CMIN/df	16,5	2,52
CFI	,808	,982
NFI	,799	,971
GFI	,850	,981
RMSEA	,163	,051
AIC	362,045	81,84
SRMR	,1005	,0326

1. számú táblázat: Az elmélet alapján létrehozott modellek illeszkedése a kapott adatokkal.

A kétdimenziós azonosulási modellt az 1. számú ábrán grafikusan is bemutatom.

1. számú ábra: A nemzeti csoporttal való azonosulás kétdimenziós modellje.

Az egyes faktorok megbízhatósági mutatói és a leíró statisztikái a 2. számú táblázatban láthatók.

Faktor	Elemzés	α	Átlag*	Szórás
Egydimenziós azonosulási pontszám	586	,826	4,35	1,15
Kötődés	586	,830	4,50	1,45
Glorifikáció	586	,769	3,70	1,26
Glorifikáció jelen	586	,582	3,16	1,41
Glorifikáció múlt	586	,679	4,24	1,39

2. számú táblázat: A nemzeti azonosulás kérdőív faktorainak megbízhatósági és leíró statisztikái. *Az egyes faktorok esetében megadott átlagokat 7-fokú skálára illesztettük a könnyebb összehasonlíthatóság kedvéért.

A saját csoporttal való érzelmi kötődés és a saját csoport felsőbbrendűségét hirdető glorifikáció faktorok közötti korreláció mértéke $r=,480$, $p<,001$. Ez azt jelzi, hogy a két azonosulási mód között szignifikáns, közepes erősségű korreláció van. A kötődés és a glorifikáció egymással pozitív kapcsolatban álló, de jól elkülöníthető módjai a nemzeti csoporttal való azonosulásnak.

Összefoglalva azt lehet mondani, hogy az 586 vizsgálati személyből álló mintán bemért, 8 állításos nemzeti azonosulás kérdőív két azonosulási mód, a kötődés és a glorifikáció, megkülönböztetésére alkalmas. A nemzettel való azonosulás kétfaktoros modellje jó illeszkedési és megbízhatósági mutatókkal rendelkezik. A két faktor közötti korreláció közepes erősségű, ami azt jelzi, hogy bár a két azonosulási mód egymással kapcsolatot mutat, mégis jól elkülöníthető módjai a nemzettel való azonosulásnak.

Ezt követően a két érvényességi vizsgálat került elvégzésre. Ezek az érvényességi vizsgálatok igazolták, hogy a kötődés és a glorifikáció, bár egymással kapcsolatot mutatnak, mégis egymástól eltérő módjai a csoporttal való azonosulásnak. A kérdőív érvényességének bemérését követően olyan az identitás szempontjából releváns csoportközi konfliktus helyzetek vizsgálatába kezdtem, amelyekben a magyar csoport agresszorként, vagy áldozatként jelent meg.

Áldozatok és agresszorok: az azonosulás szerepe identitásfenyegető helyzetekben

A doktori értekezés keretében összesen három olyan empirikus vizsgálatot végeztem el, amelyben a magyar csoport áldozatként vagy agresszorként jelenik meg. A vizsgálatokkal kapcsolatban két nagyobb kutatói kérdés fogalmazható meg. Az első, hogy miként reagálnak a vizsgálati személyek a történetekre, milyen érzelmeket élnek át, milyen eseményértelmezéseket használnak, mennyiben hajlandóak a jóvátételre agresszorként, vagy éppen mennyire igénylik azt, amikor a saját csoport válik áldozattá? A másik, hogy a saját csoporthoz való kapcsolódás módja és intenzitása hogyan befolyásolja ezeknek a jelenségeknek a megjelenését? Több vagy kevesebb érzelmet élnek-e át a csoport iránt elkötelezett csoporttagok, másként élnek-e meg a helyzetet a csoporttal kevésbé azonosulók, a csoporthoz kötődő és a csoportot glorifikáló személyek?

A magyar nemzeti identitás dolgozatomban bemutatott áldozati jellege miatt azt feltételezem, hogy a csoport tagjai a saját csoport agressziójával kapcsolatban kevésbé lesznek kritikusak. A vizsgálati személyek, és főleg a csoportot glorifikáló tagok, a felelősséget át fogják helyezni vagy a külső körülményekre, vagy az áldozati csoport tagjaira. A felelősség áthelyezése felmentésként fog működni, ami a negatív, önkritikus érzelmek hártásához vezet. Hasonló okokból nem fognak megjelenni a külső fókuszú érzelmek sem. A magyar csoport történeti pályáját figyelembe véve, azt várom, hogy hiányozni fognak a Staub (1997) által kritikus lojalistának nevezett csoporttagok. Ők azok a személyek, akik számára ugyan fontos a csoporttagság, mégis képesek a saját csoporttal szembeni kritikus hozzáállásra.

A magyar csoport áldozattá válásáról szóló történetekkel kapcsolatban nehéz hipotéziseket megfogalmazni a nemzetközi szakirodalom erre vonatkozó vizsgálatainak hiánya miatt. A két áldozati történet szükségszerűen exploratív jellegű kutatás, hiszen olyan felmentő stratégiákat és érzelmeket használok a vizsgálataimban, amelyek tesztelésére eddig még nem került sor. Azt várom, hogy a glorifikáló csoporttagok lesznek a legkritikusabbak a külső csoport tagjaival szemben. A saját csoportot ért sérülés kapcsán ők igénylik majd a leginkább, hogy a külső csoport tagjai éljenek át negatív, önkritikus érzelmeket, és mutassanak jóvátételi szándékot. Kézenfekvő feltételezésnek tűnik az is, hogy a külső agresszor csoport irányába viszonylag sok harag fog megjelenni az egész vizsgálati minta részéről.

I. vizsgálat: A magyar csoport agressziója a szlovákok és a horvátok ellen

Résztevők és módszer

Az első vizsgálatban 106 fő vett részt. A vizsgálati személyek két olyan történetet olvastak, amelyben a magyar csoport agresszorként lépett fel külső csoportok (a szlovákok és a horvátok) ellen. Az események leírása nyilvánvalóvá tette, hogy a negatív kimenetek (halálesetek az egyik esetben, megvert tüntetők a másik esetben) szándékolt cselekvések következményei voltak. A történetek ugyanakkor úgy lettek megfogalmazva, hogy azokban sem a saját, sem a külső csoport explicit hibáztatása nem jelent meg. Az egyik történetben a magyar csendőrök a szlovák nemzeti csoport tagjaival kerültek konfliktusba a huszadik század elején. A konfliktusnak több halálos áldozata is volt. A másik történetben a magyar csendőrök a horvát nemzeti csoport tagjaival kerültek konfliktusba a tizenkilencedik század végén. A konfliktus eredményeképpen a magyar csendőrök több tüntetőt megverték.

A történetekkel kapcsolatban arra kértem a vizsgálati személyeket, hogy a történet végén szereplő 10 érzelmmel (bűntudat, büszkeség, sajnálat, harag a saját csoport irányába, harag a külső csoport irányába, szégyen, empátia a külső csoport irányába, szimpátia a külső csoport irányába, félelem és fájdalom) kapcsolatban jelezzék, hogy mennyire élik át azokat a magyar csoport tagjaként a történet elolvasását követően. Ehhez egy 7-fokú skálát adtam meg, ahol 1- egyáltalán nem élem át az adott érzelmet és 7- teljes mértékben átélem az adott érzelmet. További 8 állítással kapcsolatban azt kértem, hogy egy 7-fokú skála segítségével jelezzék, mennyire értenek egyet az adott állítással (1- egyáltalán nem értek egyet az adott állítással és 7- teljes mértékben egyetértek az adott állítással). Ezek az állítások a felmentő stratégiákra és a jóvátételi szándéokra vonatkoztak. A történetek olvasási

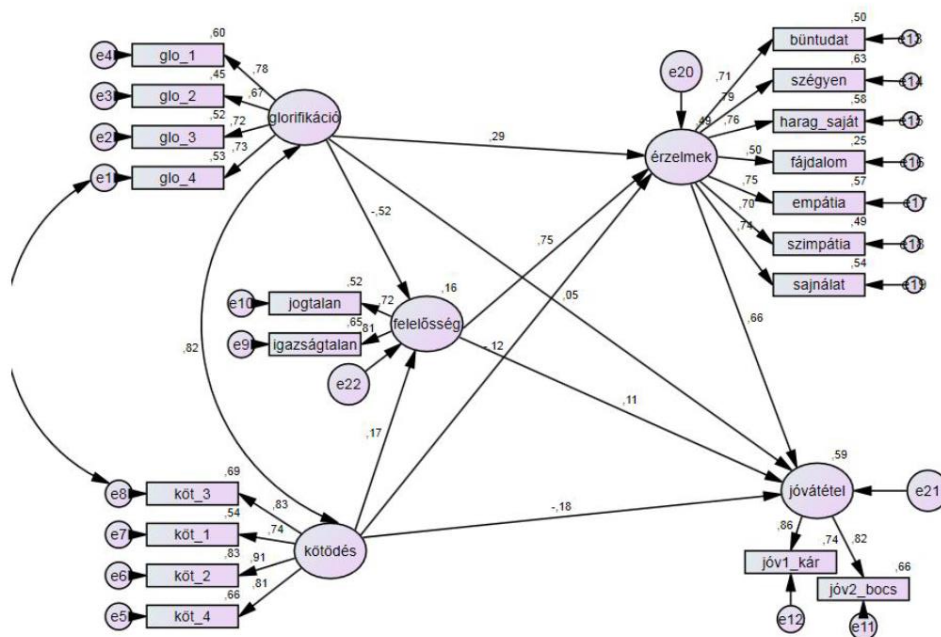
sorrendjét kiegyenlítettem: 56 vizsgálati személy előbb a szlovák, majd a horvát történetet olvasta, 50 vizsgálati személy előbb a horvát, majd a szlovák történetet.

Hipotézisek

A magyar nemzeti identitás passzív, áldozati története miatt azt várom, hogy a magyar csoport agressziójával kapcsolatban kevés önkritika és észlelt felelősség fog megjelenni a vizsgálati személyek részéről. A vizsgálati személyek, és főleg a csoportot glorifikáló tagok, felmentéseket fognak használni, ezzel elhárítva mind a belső, negatív, mind a külső-fókuszú érzelmek átélését és a jóvátételi szándék megjelenését. A kötődő, de nem glorifikáló vizsgálati személyek a nemzetközi eredményekkel ellentétben nem lesznek kritikusabbak, mint a csoport többi tagja.

Eredmények

Mind a horvát egyetemisták tüntetésével kapcsolatban, mind a szlovák faluban történt incidens esetében strukturális egyenlet modellt használtam a változók közötti kapcsolat teljes feltárására. A modellben független változóként jelentek meg az azonosulás módjai (kötődés és glorifikáció), függő és független változóként a felmentő stratégiák és a csoportalapú érzelmek, függő változóként a jóvátételi szándék. Természetesen mivel az adatgyűjtés korrelációs jellegű, ezért az ok-okozati kapcsolatok csupán feltételezések, a lényeg azonban nem is ezen, hanem a nemzeti csoporttal való azonosulásnak a többi változóval való együtt-járásán van. A 2. számú ábra a horvát történet esetében mutatja grafikusan a strukturális egyenlet modellt:

2. számú ábra: A horvát történettel kapcsolatos modell.

A 3. számú táblázatban mind a horvát, mind a szlovák történet esetében megadom a szignifikáns kapcsolatokat.

	Horvát történet standardizált béták	Szlovák történet standardizált béták
glorifikáció → felelősség elfogadása	-,523**	-,446**
felelősség elfogadása → érzelmek átélése (horvát történet); negatív önkritikus morális érzelmek átélése (szlovák történet)	,752**	,714**
érzelmek átélése → jóvátételi szándék megjelenése	,663**	,804**

3. számú táblázat: A két történettel kapcsolatos modellekben megjelenő szignifikáns hatások (a faktorelemzések eltérései miatt nem mind a két történetben voltak ugyanazok a változók, ezt a bal szélső oszlopban tüntettem fel). * $p < ,05$ ** $p < ,01$

Megvitatás

Az első vizsgálatban két olyan történetet olvastak a vizsgálati személyek, amelyekben a magyar csoport agresszorként viselkedett külső csoportok, a horvátok és a szlovákok, tagjaival szemben. A két vizsgálatban közös volt, hogy az olyan érzelmeknek, amelyek a saját csoport kritikáját tartalmazzák, az átélése a középérték körül alatt volt. Kevés vizsgálati személy számolt be szégyenről, büntudatról vagy éppen a saját csoport iránti haragról. A helyzetben megjelenő érzelmek inkább a külső fókuszú érzelmek, az empátia, a szimpátia és a sajnálat voltak. Ez azért problémás, mert a további elemzés megmutatta, hogy ezek az érzelmek nem kapcsolódnak a jóvátételi szándékhoz, tehát végső soron nem segítik a csoportközi kapcsolat javítását.

Közös volt a két vizsgálatban a csoportot glorifikáló vizsgálati személyek választásainak mintázata. A glorifikáló csoporttagok mindkét vizsgálatban gyakrabban éltek az úgynevezett felmentő stratégiák használatával, szemben a többi csoporttaggal. Ez azt jelenti, hogy olyan eseményértelmezéseket fogadtak el, amelyek vagy a külső csoportot hibáztatják a történetekért, vagy egyszerűen csak elutasítják a saját csoport felelősségét a helyzettel kapcsolatban. Ezek a felmentő stratégiák mindkét vizsgálatban a negatív, önkritikus érzelmek hátrításához vezettek: minél több felmentést használt egy adott vizsgálati személy, annál kevesebb rossz érzése volt az agresszióval kapcsolatban. A negatív, önkritikus érzelmek elmaradása azért problémás, mert a jóvátételi szándék elmaradásához is vezet. A

glorifikáló vizsgálati személyekkel kapcsolatban kapott eredmények megfelelnek Roccas és munkatársai (2006) eredményeinek. Úgy tűnik, hogy a saját csoport felsőbbrendűségében hívő csoporttagok a saját csoport agressziójával kapcsolatban elutasítják a felelősség felvállalását, a negatív, önkritikus érzelmek átélését és a jóvátételt. Fontos emellett, hogy mindkét történetben, a glorifikáló csoporttagok a vizsgálati minta átlagánál több haragot éltek át az áldozat csoport tagjai iránt, sőt a horvát történetben a glorifikáló vizsgálati személyek a büszkeség érzelméről számoltak be.

A kötődéssel kapcsolatban már nem ennyire egyértelmű a helyzet. A horvát történetben a kötődés egyedül az áldozat iránt érzett haraggal mutatott kapcsolatot: a kötődő vizsgálati személyek ebből az érzelemből kevesebbet éltek át, mint a többi vizsgálati személy. A kötődés viszont nem állt kapcsolatban a negatív, önkritikus érzelmek átélésével, a külső fókuszú érzelmekkel és a jóvátétel szándékával sem. A szlovák történetben egy érdekes, ellentmondásos eredményt kaptam: a kötődés pozitív kapcsolatban állt a felmentések elutasításával, de negatívabban a bocsánatkérésre vonatkozó állítással. Ez azt jelenti, hogy a kötődő vizsgálati személyek kevésbé fogadták el a magyar csoportot felmentő állításokat, ugyanakkor kevésbé értettek egyet azzal is, hogy a szlovák csoporttól bocsánatot kellene kérni. Tulajdonképpen azt lehet mondani, hogy itt-ott érvényesül a glorifikáció nélküli kötődés kritikus jellege –kevesebb külső csoport iránti harag a horvát történetben, a felmentések elutasítása a szlovák történetben-, de markánsan ez az összefüggés nem jelentkezik. A Roccas és munkatársai (2006) vizsgálatában talált erőteljes kapcsolat a kötődés és a saját csoport iránti kritika között, az első vizsgálatomban nem érvényesült. Nem jelent meg a Staub (1997) által kritikus lojalistának nevezett azonosulási mód. A csoporttal való azonosulásnak nincs olyan intenzív mintázata, amely a csoport rossz tetteivel kapcsolatos kritikai hozzáálláshoz vezetne.

Figyelemre méltó továbbá, hogy a vizsgálati személyek a két csoportot, a horvátot és a szlovákot eltérően kezelték: a horvátok iránt lényegesen több empátiát és szimpátiát mutattak, mint a szlovákok iránt. A kiválasztott felmentések is szigorúbbak a szlovákokkal szemben: míg a horvát történetben az áldozat okolása nélkül, egyszerűen a felelősség minimalizálása a felmentés eléréséhez használt stratégia, addig a szlovák történetben egyenesen az áldozat hibáztatása. Banga, Szabó és László (2012) felméréséből kiderül, hogy a magyar-szlovák csoportközi viszony az egyik legproblematikusabb csoportközi helyzet a magyarok számára. Ezt a konfliktust látják a legkevésbé lezártnak, és ezzel kapcsolatban gondolják azt a leginkább, hogy jó esély van a konfliktus jövőbeli mélyülésére. A csoportközi viszonyok történetisége, azaz a konfliktus lezártsága, olyan változó lehet, amelyet érdemes az ilyen típusú vizsgálatokban figyelembe venni, hiszen az első vizsgálat eredményei alapján, egyáltalán nem lényegtelen, hogy mely külső csoporttal szemben követik el a magyarok az agressziót. A konfliktus észlelt lezártságának, mint változónak a fontosságára több

szertő is rámutat (Doosje és munkatársai, 1998; Parkinson, Fisher és Manstead, 2005), magyar nyelven pedig Fülöp és László (2011) emeli ki ennek a változónak a jelentőségét.

Ebben a vizsgálatban tehát egyszerre két helyen látható, ahogyan a történeti kontextus beemelése segítheti a csoportközi helyzetben adott válaszok elemzését: egyrészt magyarázatot adhat arra, hogy miért marad el a saját csoport iránti kritikai hozzáállás a vizsgálati személyek részéről, másrészt, hogy miért kerülnek megkülönböztetésre a horvát és szlovák csoportok. Előbbi az áldozati szerepből, utóbbi a csoportközi viszonyok történetiségéből és a konfliktus lezáratlanságából adódhat. Ezek természetesen a vizsgálat jellegéből adódóan spekulatív magyarázatok, hiszen a glorifikáció nélküli érzelmi kötődés kritikus természetére a nemzetközi szakirodalomban is csupán néhány példa akad (Leidner és munkatársai, 2010; Roccas és munkatársai, 2006), és a két agresszor történet között is jelentős különbségek vannak. A szlovák történettel kapcsolatos erőteljesebb védekező reakciókat kiválthatja esetleg az is, hogy ebben a történetben a magyar csoport agressziójának súlyosabbak a következményei. A horvát történetben az empatikus hozzáálláshoz részben hozzájárulhat az is, hogy a történet főszereplői, a vizsgálati személyekhez hasonlóan, egyetemi hallgatók. A következő vizsgálatokban így egyértelmű volt a célkitűzés: más helyzetekben is tesztelni a glorifikáció és a kötődés működését, valamint a felmentő stratégiák, érzelemátélés és jóvátétel közötti kapcsolatokat.

A következő vizsgálatomban arra voltam kíváncsi, hogy egy időben közelebbi esemény esetén milyen kapcsolat lesz az azonosulás módjai és a negatív, önkritikus érzelmek átélése között. Ebben a vizsgálatban a magyarok már nemcsak agresszorként, hanem áldozatként is megjelentek.

II. vizsgálat: Uszító falfirkák a magyar-szerb határon

Résztevők és módszer

A második vizsgálatban 265 fő vett részt. A vizsgálati személyek előbb kitöltötték a saját nemzeti csoporttal való azonosulás kérdőívét, majd egy történetet kellett elolvasniuk. Ennek a történetnek két verziója volt, az egyikben a magyarok voltak az agresszorok, a másikban az áldozatok. 116 vizsgálati személy a magyar agresszorról, 149 vizsgálati személy a magyar áldozatról olvasott történetet.

A magyar áldozatról szóló történet arról számolt be, hogy a Vajdaságban elszaporodtak a magyarellenes, uszító falfirkák, több ilyen esetet is felidézve. Ebben a történetben tehát a szerb csoport tagjai voltak az agresszorok, a magyar csoport tagjai pedig az áldozatok. A másik történet, kisebb módosításokkal, megegyezett az első történetről, de arról szólt, hogy elszaporodtak a szerbellenes, uszító falfirkák a magyar-szerb határ magyar oldalán. Ebben a történetben tehát a szerb csoport tagjai voltak az áldozatok, a magyar csoport tagjai pedig az agresszorok.

Az események leírása mindkét verzióban nyilvánvalóvá tette, hogy a negatív kimenetek szándékolt cselekvések következményei voltak. A történetek ugyanakkor úgy lettek megfogalmazva, hogy abban sem a saját, sem a külső csoport explicit hibáztatása nem jelent meg.

A történetek elolvasását követően 12 állítással kapcsolatban azt kértem a vizsgálati személyektől, hogy egy 7-fokú skála segítségével jelezzék, mennyire értenek egyet az adott állítással (1- egyáltalán nem értek egyet az adott állítással és 7- teljes mértékben egyetértek az adott állítással). Ezek az állítások a felmentő stratégiákra, az érzelemátélésre és a jóvátételre vonatkoztak.

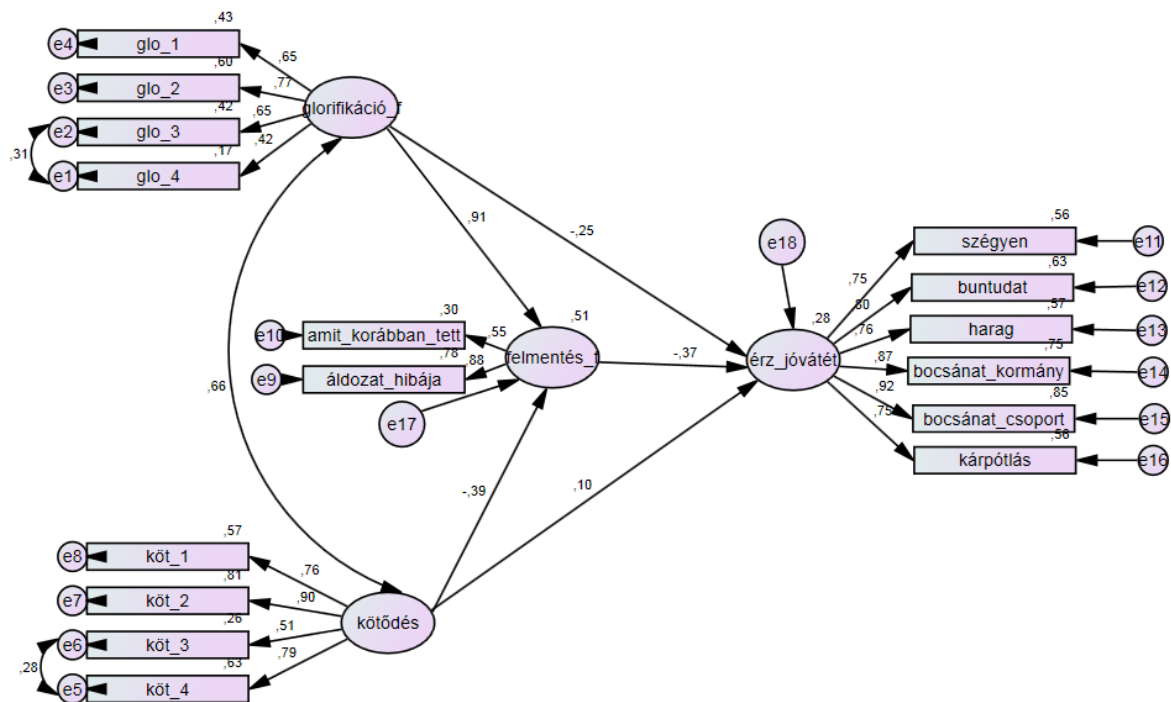
Hipotézisek

A magyarok agressziójáról szóló történetben, az első vizsgálathoz hasonló eredményeket vártam. Azt feltételeztem, hogy a vizsgálati személyek többsége, és főleg a csoportot glorifikáló tagok, élni fognak a magyarok felmentésével és a felelősség elutasításával. Ezek következménye az önkritikus érzelmek és végső soron a jóvátételi szándék elmaradása lesz. A saját csoporthoz érzelmileg kötődő, de nem glorifikáló csoporttagok esetében már nehezebb volt hipotézist megfogalmazni, hiszen míg az első vizsgálatban, a horvát történetben a kötődés nem mutatott kapcsolatot egyetlen másik változóval sem, addig a szlovák történetben szignifikánsan jósolta be a felmentések elutasítását. A magyar csoport identitására jellemző áldozati szerep miatt továbbra is azt várom, hogy viszonylag alacsony lesz az önkritika megjelenése, még a kötődő, de nem glorifikáló csoporttagok körében is.

Az áldozati történettel kapcsolatban még nehezebb volt hipotéziseket megfogalmazni, hiszen ilyen jellegű vizsgálatokat még a nemzetközi szakirodalom is csak elvétve mutat be. Az azonosulási módok ismeretében azt vártam, hogy a csoportot glorifikáló vizsgálati személyek jobban fogják igényelni az áldozat részéről a negatív, önkritikus érzelmek átélését, és a jóvátételi szándékot, mint a többi csoporttag. Ez azért valószínűsíthető, mert a csoport felsőbbrendűségébe vetett hit miatt, talán a számukra a leginkább fenyegető az a helyzet, amelyben a magyar csoport áldozattá válik.

Eredmények

Mind a magyarok agressziója, mind a magyarok áldozattá válása esetében strukturális egyenlet modellt használtam a változók közötti kapcsolat teljes feltárására. A modellben független változóként jelentek meg az azonosulás módjai (kötődés és glorifikáció), függő és független változóként a felmentő stratégiák (illetve azok jogosságának elutasítása) és a csoportalapú érzelmek átélése (és igénylése), függő változóként a jóvátételi szándék (vagy annak igénylése). A 3. számú ábra a magyar csoport agresszióját mutatja be a szerbekkel szemben:

3. számú ábra: A magyar csoport agressziója a szerbekkel szemben.

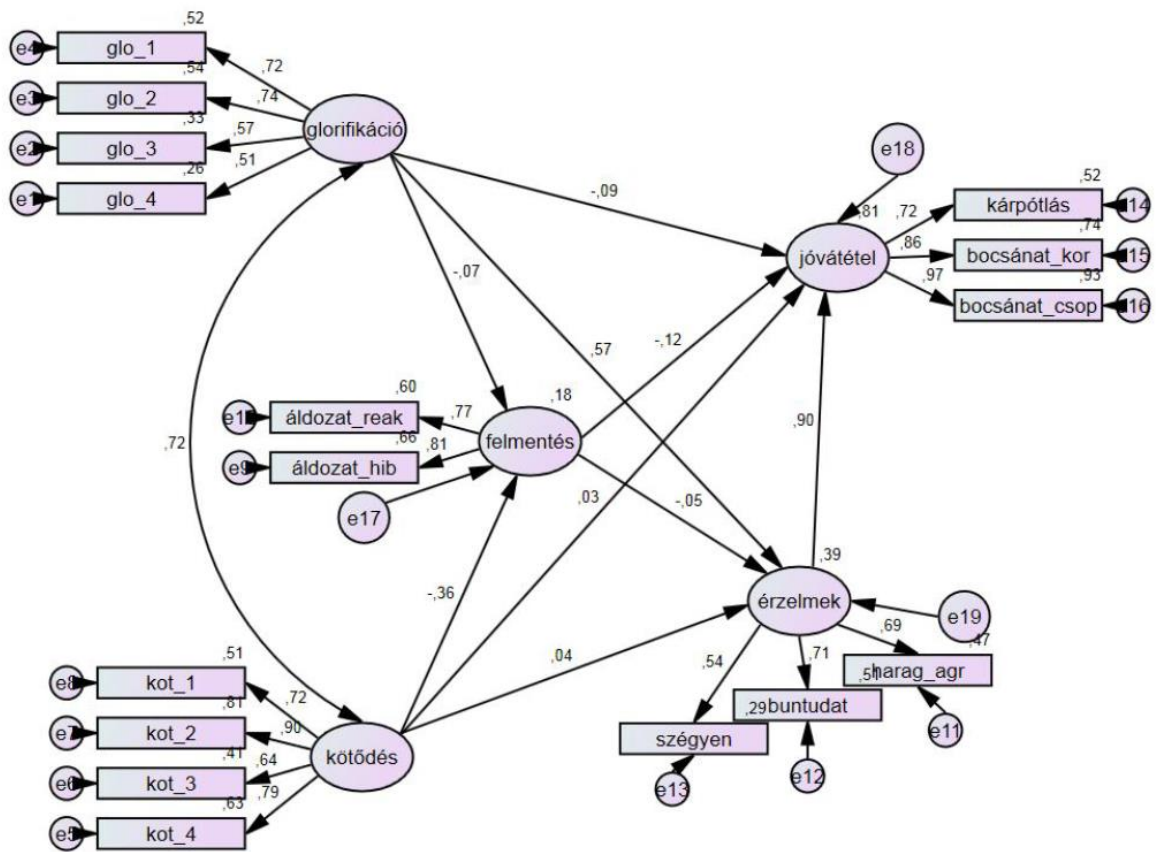
A 4. számú táblázat a magyar csoport szerbekkel szembeni agressziójával kapcsolatos strukturális egyenlet modell szignifikáns kapcsolatait mutatja.

	Standardizált béták
glorifikáció → felmentések használata	,914
kötődés → felmentések használata	-,394
felmentések használata → érzelem átélés és jóvátételi szándék	-,370
felmentések használata → érzelem átélés külön	-,380

felmentések használata → jóvátételi szándék külön	-,377

4. számú táblázat: A magyar csoport agressziója a szerbekkel szemben.

A 4. számú ábra a szerb csoport agresszióját mutatja be a magyarokkal szemben:

4. számú ábra: A szerb csoport agressziója a magyarokkal szemben.

Az 5. számú táblázat a szerb csoport magyarokkal szembeni agressziójával kapcsolatos strukturális egyenlet modell szignifikáns kapcsolatát mutatja.

	Standardizált béták
kötődés → felmentések használatának elfogadása	-,364

glorifikáció → érzelmek igénylése, külső csoport iránti harag	,574
érzelmek igénylése, külső csoport iránti harag → jóvátétel igénylése	,904
felmentések használata → érzelem átélés külön	-,380
felmentések használata → jóvátételi szándék külön	-,377

5. számú táblázat: A szerb csoport agressziója a magyarokkal szemben.

Megvitatás

A második vizsgálatban a negatív, saját csoportra nézve kritikus érzelmek kapcsolatát vizsgáltam a csoporttal való azonosulással, a felmentő stratégiák használatával és a jóvátételi szándék megjelenésével. Ebben a vizsgálatban a magyarok agresszorként és áldozatként is szerepeltek. Az áldozati történetben az volt a kérdés, hogy mennyi negatív, saját csoport kritikus érzelem átélését igénylik az agresszor csoport tagjaitól, és hogy ehhez kapcsolódóan mennyire állnak elő jóvátételi igényekkel?

Az azonosulási módok vizsgálata azt mutatja, hogy a glorifikáció az első vizsgálathoz hasonlóan egy kritikátlan, csak a saját csoport szempontjait figyelembe venni tudó azonosulási mód. A saját csoportot glorifikáló vizsgálati személyek, a magyar agresszort felmentik, a negatív, önkritikus érzelmeket nem élik át, és nem mutatnak jóvátételi szándékot sem. Az érzelmi kötődés, az első vizsgálattal szemben, ezúttal a kritikus hozzáállás megjelenéséhez vezetett: a csoporthoz érzelmileg kötődő vizsgálati személyek a felmentő állításokat elutasítják, és megjelenik náluk a sajnálat érzelmé is a történetekkel kapcsolatban. A glorifikációra vonatkozó eredmények megismétlik az első vizsgálatban kapott eredményeket, ezúttal egy közelmúltban történt eseménnyel és egy harmadik külső csoporttal szemben. Ez az első vizsgálatban kapott eredményeket megerősíti, alátámasztja. A kötődéssel kapcsolatban viszont ellentmondásos kép alakul ki: míg az első vizsgálatban csak itt-ott lehetett a kötődést a saját csoport iránti kritikával összekötni, addig a szerbekkel szembeni

agresszió nál a kötődés együtt járt a felmentő stratégiák elutasításával, ami viszont növelte mind a negatív érzelmek átélésére, mind a jóvátételre való hajlandóságot.

A magyarok áldozattá válásával kapcsolatban, a glorifikáló csoporttagok azok, akik a minta átlagához képest erőteljesebben igénylik a szerbek részéről a negatív, önkritikus érzelmek átélését, és a jóvátételi szándék megjelenését is. Kettős kép bontakozik ki tehát: miközben a magyarok agressziójával kapcsolatban a glorifikáló csoporttagok a legkevésbé kritikusak, addig a külső csoport agressziójával kapcsolatban ők a leginkább azok. A glorifikáló vizsgálati személyek egyúttal több külső csoport iránti haragról is számolnak be. A saját csoporthoz való érzelmi kötődés azoknak a felmentéseknek az elutasításához vezet, amelyek a magyarokban látják az agresszió okát. A kötődő vizsgálati személyek a glorifikáló csoporttagokhoz hasonlóan igénylik a szerbek részéről a negatív, önkritikus érzelmek átélését, és a jóvátételi szándék megjelenését is.

Összefoglalóan azt lehet mondani, hogy a glorifikáció a saját csoport agressziójával kapcsolatban a helyzet tagadásához, áldozattá válásával kapcsolatban viszont az agresszorral szembeni erős kritikához vezet. A kötődés mind a saját csoport, mind a külső csoport agressziója esetén az agresszorral szembeni kritikus hozzáálláshoz vezet: mindkét vizsgálati helyzetben a felmentések elutasításával és a sajnálat érzelmének megjelenésével járt együtt.

III. vizsgálat: Magyarok és szlovákok a jégkorong világbajnokságon

Résztevők és módszer

A harmadik vizsgálatban 209 fő vett részt. A vizsgálati kérdőív első részében a saját nemzeti csoporttal való azonosulás kérdőív kitöltését kértem a vizsgálati személyeimtől. Ezt követően a vizsgálati személyeket arra kértem, hogy olvassanak el egy történetet. A történetnek két verziója volt, egy olyan, amelyikben a magyar csoport volt az agresszor és a szlovák csoport az áldozat, és egy olyan, amelyikben a szlovák csoport volt az agresszor és a magyar csoport az áldozat. Minden vizsgálati személy értelemszerűen csak egy verziót olvasott.

A magyarok agressziójáról szóló történet arról számolt be, hogy a 2009-es Zürichben megrendezett jégkorong világbajnokságon a Magyarország-Szlovákia mérkőzésen a magyar szurkolók rendbontása megzavarta a mérkőzést. A másik történet, kisebb módosításokkal, megegyezett az első történettel, de ebben a szlovák szurkolók voltak a rendbontók. Az események leírása mindkét verzióban nyilvánvalóvá tette, hogy a negatív kimenetek szándékolt cselekvések következményei voltak. Ugyanakkor a történetek úgy lettek megfogalmazva, hogy abban sem a saját, sem a külső csoport explicit hibáztatása nem jelent meg.

A történetek után az első vizsgálathoz hasonlóan egy 10 érzelemből álló érzelmek-lista szerepelt, valamint olyan állítások, amelyek a felmentő stratégiák és a jóvátételi viselkedés mérésére lettek kidolgozva. Mind az érzelmeket, mind az állításokat 7-fokú skálán kellett megítélni, ahol 1- egyáltalán nem élem át az érzelmet/egyáltalán nem értek egyet az állítással és 7- teljes mértékben átélem az érzelmet/teljes mértékben egyetértek az állítással.

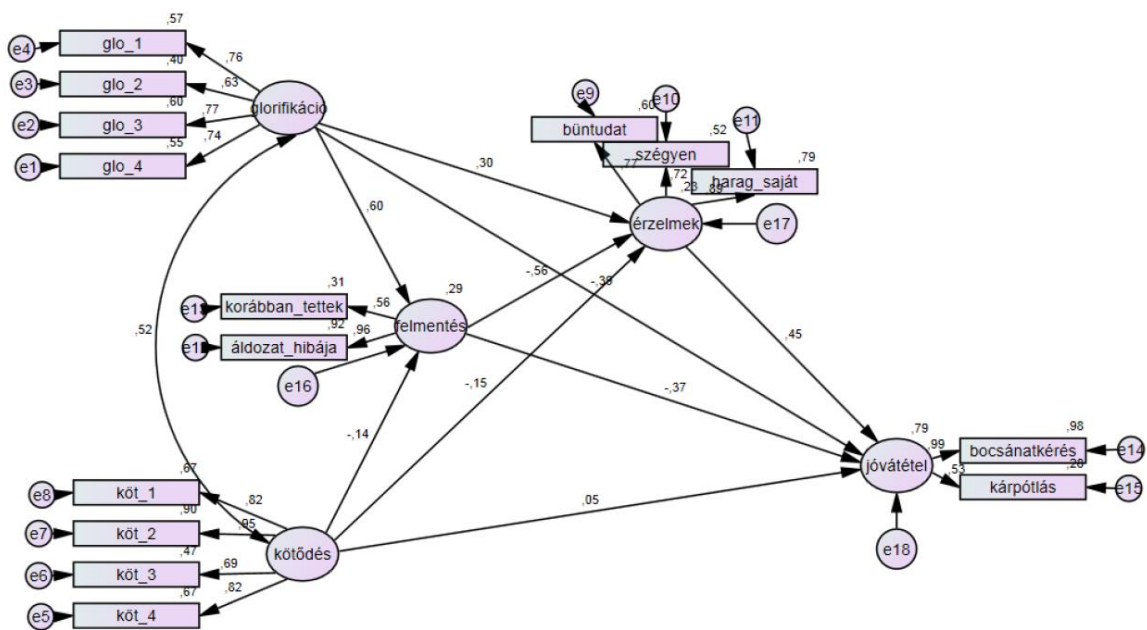
Hipotézisek

Mivel a vizsgálatnak az első vizsgálathoz hasonló felépítése volt, így a magyarok agressziójával kapcsolatban a hipotéziseim megegyeznek az első vizsgálatban felállított hipotézisekkel. Azt vártam, hogy a vizsgálati mintából általában véve hiányozni fog a kritikus hozzáállás, és ez hangsúlyozottan igaz lesz a csoportot glorifikáló vizsgálati személyekre. Ők feltehetően több felmentő stratégiát fognak használni, ezzel elhárítva az érzelmeik átélését és a jóvátételi szándék megjelenését is. A kötődő, de nem glorifikáló vizsgálati személyektől sem vártam, hogy kritikus lojalistaként lépnek majd fel.

Ebben a vizsgálatban, a második vizsgálattól eltérően, a magyarok áldozattá válásával kapcsolatban nem azt kérdeztem a vizsgálati személyektől, hogy milyen érzelmek megjelenését várják az agresszor részéről, hanem azt, hogy milyen érzelmeket élnek át ők maguk a magyar csoport tagjaként a történet elolvasását követően. Kézenfekvő volt a külső csoport iránti haragot vizsgálni. Emellett kíváncsi voltam, hogy a negatív, önkritikus érzelmek megjelennek-e ebben a helyzetben, és ha igen, mely vizsgálati személyek lesznek azok, akik az ilyen típusú érzelmekről beszámolnak.

Eredmények

Mind a magyarok agressziója, mind a magyarok áldozattá válása esetében strukturális egyenlet modellt használtam a változók közötti kapcsolat teljes feltárására. A modellben független változóként jelentek meg az azonosulás módjai (kötődés és glorifikáció), függő és független változóként a felmentő stratégiák (illetve azok jogosságának elutasítása) és a csoportalapú érzelmek átélése (mindkét esetben a magyarként átélt érzelmeké), függő változóként a jóvátételi szándék (vagy annak igénylése). A 5. számú ábra a magyar csoport agresszióját mutatja be a szlovákokkal szemben:

5. számú ábra: A magyar csoport agressziója a szlovákokkal szemben

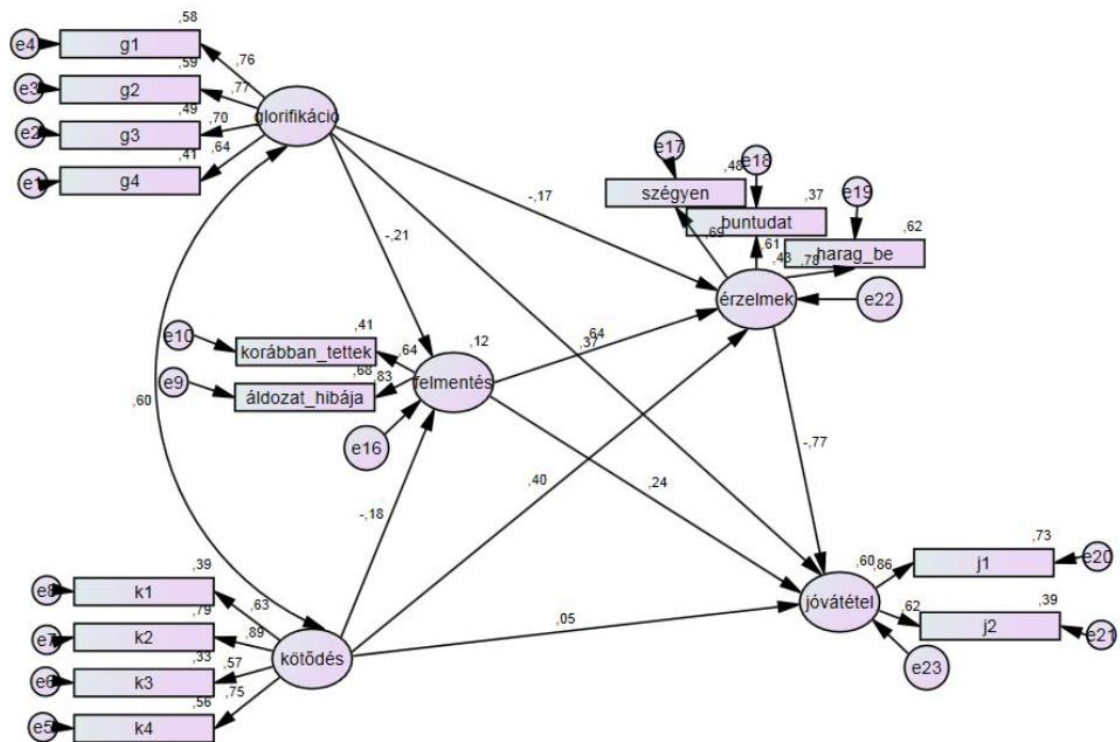
A 6. számú táblázat a magyar csoport szlovákokkal szembeni agressziójával kapcsolatos strukturális egyenlet modell szignifikáns kapcsolatait mutatja.

	Standardizált béták
glorifikáció → felmentések használata	,600**
glorifikáció → jóvátételi szándék	-,395**
felmentések használata → negatív önkritikus érzelmek átélése	-,555**
felmentések használata → jóvátételi szándék	-,371*

negatív, önkritikus érzelmek átélése → jóvátételi szándék	,450**

6. számú táblázat: A magyar csoport agressziója a szlovákokkal szemben.

A 6. számú ábra a szlovák csoport agresszióját mutatja be a magyarokkal szemben:

6. számú ábra: A szlovák csoport agressziója a magyarokkal szemben

A 7. számú táblázat a szlovák csoport magyarokkal szembeni agressziójával kapcsolatos strukturális egyenlet modell szignifikáns kapcsolatait mutatja.

	Standardizált béták
felmentések elfogadása → negatív önkritikus érzelmek átélése	,637**
kötődés → negatív önkritikus érzelmek átélése	,400**

glorifikáció → jóvátétel igénylése	,366*
negatív önkritikus érzelmek átélése → jóvátétel igénylése	-,769**
negatív, önkritikus érzelmek átélése → jóvátételi szándék	,450**

7. számú táblázat: A szlovák csoport agressziója a magyarokkal szemben.

Megvitatás

Ebben a vizsgálatban egy közelmúltban történt konfliktus szerepelt, a magyarok és a szlovákok között.

A glorifikáció és a vizsgálatban szereplő változók kapcsolata megegyezett az első és a második vizsgálatokban megismert mintázattal. A magyar csoport agressziója esetén a glorifikáló csoporttagok elutasítják a külső csoport perspektívájának a felvételét. Lényegesen kevesebb empátiáról, szimpátiáról és sajnálatról számolnak be, mint a többi vizsgálati személy, és ritkábban jelennek meg náluk a negatív, önkritikus érzelmek is. Az áldozattá vált szlovák csoport tagjaival szemben több haragról számolnak be, sőt a magyar csoport agressziójával kapcsolatban a büszkeség érzelmé is megjelenik náluk. A glorifikáló vizsgálati személyek nem csupán az érzelemátélés területén elutasítóak, hiszen a jóvátételi szándékot is kevésbé mutatják, mint a nem glorifikáló csoporttagok. A glorifikáció minden a vizsgálatban szereplő felmentő stratégia használatához szignifikánsan kapcsolódik. Ezzel szemben, a saját csoport áldozattá válásával kapcsolatban éppen ők azok, akik kevés empátiát mutatnak az agresszor iránt, és kevesebb haragot élnek át a saját csoport irányába. A glorifikáció és a jóvátételi szándék igénylése között közvetlen, pozitív kapcsolat van: a saját csoportot glorifikáló tagok jobban igénylik a külső agresszor részéről a jóvátételi szándék megjelenését, mint a többi csoporttag. Ez a második vizsgálat eredményének teljes mértékben megfelel: miközben a saját csoport agressziója esetében a glorifikáló vizsgálati személyek a leginkább elutasítóak a külső csoport irányába, addig a külső csoport agressziójával kapcsolatban ők várják el leginkább az agresszortól a helyzet rendezését. A saját csoport iránti érzelmi kötődés a magyar agresszorról szóló történetben több külső fókuszú érzelem átélésével jár együtt, de ezek az érzelmek végül nem fordítódnak le a jóvátételi szándék szintjére. A kötődés sem a felmentések elutasításával, sem a jóvátétellel nem

mutat kapcsolatot. Az a fajta karakteres önkritika, ami a Staub (1997) által leírt kritikus lojalistákat jellemzi, nem jelenik meg ebben a vizsgálatban sem.

A magyar csoport áldozattá válásával kapcsolatban a kötődés bejósolja a negatív, önkritikus érzelmek átélését. Ez azt jelenti, hogy amikor a magyarok válnak a szlovák szurkolók céltáblájává, a kötődő vizsgálati személyek a minta többi részéhez képest több saját csoport iránti haragról és büntudatról számolnak be, valamint empatikusabbak is az áldozat irányába. Az önkritikus, negatív érzelmek átélése a jóvátételi igény elmaradásához vezet.

Összegzés

A csoporttagként átélt érzelmek kutatása a szociálpszichológia viszonylag új területének számít. Kezdetben a kutatások célkitűzése az volt, hogy árnyalják a csoportközi viszonyok klasszikus megközelítéseit, új ismereteket nyújtva a csoportközi konfliktusok természetéről, a saját csoport iránti elfogultságról és az előítéletességről. Mackie és Smith (2002) emelik ki, hogy az érzelmi dimenzió integrálása a vizsgálatokba segítette megérteni a különbségeket a csoportközi leértékelés változatos formái között. A csoportközi érzelmek paradigmájában végzett vizsgálatok elsősorban az úgynevezett magas aktivációs potenciállal rendelkező érzelmeket kutatták. Ilyen érzelmek például a düh, a félelem és a harag. A kutatások fókuszában az állt, hogy melyek azok a kognitív kiértékelési dimenziók, amelyek az érzelmek megjelenéséhez vezetnek, és az érzelmekhez milyen viselkedési szándékok társulnak? Másképpen fogalmazva, a kutatások arra keresték a választ, hogy mikor és miért leszünk például dühösek egy csoport tagjaként, és ez a düh milyen funkcióval rendelkezik a csoporton belüli és a csoportközi viszonyok szabályozásában? Nem sok idő telt el, és elkezdődött a kollektív morális érzelmek a kutatása, amelyek a magas aktivációs potenciálú érzelmekkel szemben, szorosabban kapcsolódnak a csoporttal történt eseményeknek a feldolgozásához és megértéséhez. A kutatások igazolták, hogy az emberek akkor is átélhetnek morális érzelmeket egy csoport tagjaként, ha ők maguk nem vettek részt a cselekedetek végrehajtásában (például Branscombe és Doosje, 2004; Doosje és munkatársai, 1998).

A kutatói kérdéseim szempontjából releváns vizsgálatok innentől két vonalon haladtak tovább. Számos kutató a csoporttal történt eseményeket vizsgálta, arra keresve a választ például, hogy milyen érzelmeket élnek át a ma élő németek a holokauszttal kapcsolatban (Dresler-Hawke és Liu, 2006; Reuter idézi Hilton, 2008) vagy az amerikaiak az iraki háborút illetően (Iyer és munkatársai, 2007; Wohl, 2003; Wohl és Branscombe, 2008). Más kutatók viszont a csoportok történetiségének folyamatosságát helyezték a középpontba, és kiemelték ennek a folyamatosságnak a jelentőségét a

csoportok identitására és érzelmi életére nézve (például Bar-Tal, 2001; Fülöp és László, 2011; Jarimovicz és Bar-Tal, 2006; László, 2012). A dolgozatomban amellet érvelek, hogy ez a két megközelítés nem zárja ki egymást, hiszen a történeti dimenzió figyelembe vétele hozzájárul a csoporttal történt eseményekre adott érzelmi reakciók jobb megértéséhez.

A nemzet olyan csoportot képvisel, amelynek esetében ez a gondolatmenet hangsúlyozottan érvényesül, hiszen jelentős történetiséggel rendelkezik. Kutatásaimban arra voltam kíváncsi, hogy milyen érzelmek, értelmezések és viselkedési szándékok jelennek meg a magyar vizsgálati személyek körében, olyan történetekkel kapcsolatban, amelyekben a magyarok agresszorként vagy áldozatként szerepelnek. Az eredmények értelmezését két szempont vezérelte: egyrészt a csoporttal való azonosulás módjának, másrészt a történeti dimenziónak a figyelembe vétele.

Ezek a vizsgálatok, Gellner (1983) szavaival élve, „köldök nélküliek”, hiszen a kollektív érzelmek kísérletes kutatásának első magyar nyelvű vizsgálatai. A vizsgálatokat éppen ezért exploratív jellegűnek kell tekinteni, a feltárt következtetéseket pedig a jövőben feltétlenül meg kell erősíteni. Parafrázist használva, bár a kutatásaim köldök nélküliek, ugyanakkor gyöngé ágai egy erős fatörzsnek: abba a bő tíz éve kezdődött kutatói munkába kapcsolódnak, amely a magyar nemzeti identitás jellemzőinek feltárására tett kísérletet (összefoglalóan erről László, 2012). Ezek a kutatások egy sérülékeny, áldozati identitást tártak fel, amelyben alacsony a saját csoport észlelt kontrollja, ágenciája, gyakori viszont az externalizáció, a felelősség kívülre helyezése a negatív eseményekkel kapcsolatban.

Vizsgálataim szerint ez az áldozati identitás befolyásolja a vizsgálati személyek választásait a magyarok áldozattá, vagy éppen agresszorral válása során. Miközben a magyar vizsgálati mintákon is megbízhatóan el lehet különíteni a csoporttal való azonosulás eltérő módjait, az érzelmi kötődést és a saját csoport felsőbbrendűségét hirdető glorifikációt, ezek csupán részben működnek úgy, ahogyan az a nemzetközi szakirodalom alapján várható lenne.

A saját csoport felsőbbrendűségét hirdető csoporttagok mind az áldozat, mind az agresszor történetekben következetesen elfogultak a magyar csoport irányába. Amikor a magyarok az inzultus elkövetői, felmentéseket használnak, és elutasítják a negatív, önkritikus érzelmek átélését, valamint a jóvátételre való hajlandóságot is. Kevés empátiát és szimpátiát mutatnak az áldozattá vált külső csoport tagjai iránt, sőt a vizsgálatok többségében haragot éreznek velük szemben. Amikor a magyarok az inzultus elszenvetői, a glorifikáló csoporttagok elutasítják a felmentő állítások jogosságát, és intenzíven igénylik a negatív, önkritikus érzelmek átélését, valamint a jóvátételi szándék megjelenését.

A saját csoport iránti érzelmi kötődés, ha nem társul a csoport glorifikálásával, a nemzetközi szakirodalom szerint egyfajta kritikus lojalista hozzáállást eredményez a csoport irányába (Leidner és munkatársai, 2000; Roccas és munkatársai, 2006; Staub, 1997). A kötődő csoporttagok számára az egyéni stratégiák működtetése nem jelent valódi választ a csoport agressziójára, a glorifikáció hiánya viszont a morális igazolás elmaradásával jár. A kötődő, de nem glorifikáló csoporttagok így kénytelenek szembenézni a helyzettel, elfogadva a saját csoport felelősségét a rossz tettekkel kapcsolatban. Ebben a helyzetben a csoport pozitív identitásának helyreállítására jó lehetőség a negatív, önkritikus érzelmek átélése, valamint az ezekhez szorosan társuló jóvátételi viselkedés megjelenése. Az általam elvégzett vizsgálatokban ugyanakkor négy saját csoport agresszióról szóló történetből háromban a kötődés nem kapcsolódott össze karakteresen a saját csoporttal szembeni kritikus hozzáállással, és egyedül a szerbekkel szembeni agresszió esetében érvényesült a fent bemutatott gondolatmenet.

A kritikus lojalista hozzáállás elmaradása jól érthető, ha figyelembe vesszük a magyar nemzet történetének áldozati természetét. László (2012) emeli ki, hogy a magyar történelmi pálya arra emlékeztet, amit Bar-Tal, Chernyak-Hai, Schori és Gundar (2009) kollektív áldozati szerepnek nevez. A kollektív áldozati szerepbe helyezkedő csoportokra jellemző „a külső csoportok leértékelésével társuló túlduzzasztott önértékelés, a negatív eseményekben mutatott alacsony ágencia (különösen ott, ahol a magyarok maguk is elkövetők voltak, például a holokausztban), továbbá a felelősség fokozott mértékű áthárítása a külső csoportokra azáltal, hogy a narrátor a negatív eseményekben sok negatív tartalmú kognitív folyamatot tulajdonít a külső csoportoknak (...) a kollektív áldozati szerep képes legitimálni a csoport által kifejtett agressziót, ami ennek megfelelően nem von büntudatot maga után (...) a kollektív áldozati szerep további funkciója, hogy (...) növeli a csoporton belüli szolidaritást és a csoporthoz való ragaszkodást (nemzetek esetében a hazaszeretetet)” (László, 2012:169-170). Ezt követően László (2012) Mackra hivatkozik, aki a kollektív áldozati szerep kapcsán hangsúlyozza, hogy annak további jellemzője „a más csoportok iránti empátiára való képtelenség (...) a más csoportok által okozott ismétlődő szenvedések által traumatizált etnikai-nemzeti csoportok kevés jelét mutatják annak, hogy sajnálnák a másoknak okozott sérelmeket, vagy felelősséget éreznének azok iránt az áldozatok iránt, akiket ők tettek áldozattá” (p.170).

A kollektív áldozati szerep fenti leírása, magyarázatot adhat a saját csoport iránti kritika általános elmaradásának okára a magyar vizsgálati személyek részéről. A kollektív morális érzelmek és a jóvátételi szándék elmaradása hangsúlyozottan igaz a csoporttal erősen azonosuló tagokra, hiszen ők a csoporthoz való ragaszkodásuk révén erőteljesebben élik meg ezt az áldozati identitást. A csoport tagjai, beleértve a csoporthoz érzelmileg kötődő személyeket, nem képesek a külső csoport szempontjainak átvételére, sértett identitásuk „nárcizmushoz” és „önzéshez” vezet (László idézi

Macket, 2012, p.170). Ha meg is jelennek érzelmek a saját csoport agressziójával kapcsolatban, azok „üresnek” tűnnek, olyan empátiának és sajnálatnak, amihez nem társul a jóvátétel szándéka. Akad olyan történet is, ahol az empátia megjelenése ellenére, a kötődő vizsgálati személyek erőteljesen elutasítják a külső csoport irányába szóló bocsánatkérést, mint lehetőséget.

Van még egy szempont, amelyet szeretnék kiemelni a dolgozat összegzésében. Úgy tűnik, hogy a külső csoporttal szembeni viszony történetisége, a csoportközi konfliktus észlelt lezártsága befolyásolja a vizsgálati személyeket a választásaikban (Banga és munkatársai, 2012; Fülöp és László, 2011). Abban a két történetben jelentkezik a legkevesebb saját csoport kritika, amelyekben a szlovák csoport tagjai az áldozatok. Úgy tűnik, mintha a szlovákokkal szemben minden cselekvés megengedett lenne, hiszen ezek „csupán reakciók a szlovákok korábbi tetteire”. A szlovák csoporttal szemben nem csupán a kollektív morális érzelmek és a jóvátétel maradnak el, az empátia és a szimpátia sem jelennek meg.

Bár számos további eredményről és kérdésről lehetne még beszámolni, de a dolgozat mondanivalója mégis ez: a történeti dimenzió figyelembe vétele az empirikus vizsgálatok során megteremti annak a lehetőségét, hogy tudományos kereteken belül ötvözzük a jelentés menti és a kognitív szociálpszichológiát. Mindez szerves folytatás annak az impozáns célkitűzésnek, amelyet az európai szociálpszichológia a második világháborút követően tett, és amelynek lényege a tágabb társas kontextus bevonása volt a vizsgálatokba. Ez a nemzetek esetében nem is jelenthet mást, mint azt, hogy próbáljuk megérteni, hogy a nemzettel történt eseményekből, és azok elbeszélte verziójából milyen identitás származik, és az miként hat ránk, a csoport ma élő tagjaira.

Irodalom

Adorno, T.W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D.J., Sanford, R.N. (1950) *The Authoritarian Personality (Studies in Prejudice)*. New York: Harper.

Ashmore, R.D., Jussim, L., Wilder, D., Heppen, J. (2001). Toward a social identity framework for intergroup conflict. In R.D.Ashmore, L. Jussim, D.Wilder (Eds.) *Social identity, intergroup conflict, and conflict reduction*, 213-249. New York: Oxford University Press.

Ashmore, R.D., Deaux, K., & McLaughlin-Volpe, T. (2004) An organizing framework for collective identity: articulation and significance of multidimensionality. *Psychological Bulletin*, 130 (1): 80-114.

Bandura, A. (1999) Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social Psychology Review* 3:193-209.

Bar-Tal, D. (1989) Delegitimization: the extreme case of stereotyping. In Bar-Tal, D., Grauman, C.F., Kruglanski, A., Stroebe, W. (eds) *Stereotyping and prejudice: changing conceptions*. 169-182. Springer-Verlag, New York.

Bar-Tal, D. (1990) Causes and consequences of delegitimization: models of conflict and ethnocentrism. *Journal of Social Issues*, 46, 65-81.

Bar-Tal, D. (2000). *Shared beliefs in a society*. Thousands Oaks, CA: Sage

Bar-Tal, D. (2001) Why does fear override hope in societies engulfed by intractable conflicts as it does in Israeli society? *Political Psychology*, 22, 601-627.

Bar-Tal, D., Halperin, E., de Rivera, J. (2007) Collective emotions in Conflict Situations: Societal implications. *Journal of Social Issues*, 63, 441-460.

Bar-Tal, D., Chernyak-Hai, L., Schori, N., Gundar, A. (2009) A sense of self perceived collective victimhood in intractable conflicts. *International Review of the Red Cross*, June. 229-258.

Bellah, R. (1967) Civil religion in America. *Daedalus*, 96,1.21.

Billig, M. (1995) *Banal nationalism*. London:Sage.

Billig, M. (1996) Remembering the particular background of social identity theory. In Robinson, W.P. (ed) *Social groups&Identities: developing the legacy of Henri Tajfel*. 337-357. Oxford: Butterworth Heinemann.

Branscombe, N.R., Doosje, B.J., McGarty, C. (2002) Collective guilt: antecedents, correlates and consequences. In Mackie, D.M., Smith, E.R. (eds) *From prejudice to intergroup relations: differentiated reactions to social groups*. 49-66. Psychology Press, New York.

- Branscombe, N. R., Doosje, B. (eds) (2004) *Collective guilt: International perspectives*. Cambridge University Press, Cambridge, England.
- Branscombe, N.R., Miron, A.M. (2004) Interpreting the ingroup's negative actions toward another group: emotional reactions to appraised harm. In L.Z.Tiedens& C.W.Leach (Eds) *The social life of emotions*, 314-335. New York: Cambridge University Press.
- Branscombe, N.R., Slugoski, B., Kappen, D.M. (2004) The measurement of collective guilt: what it is and what it is not. In Branscombe, N.R., Doosje, B. (eds) *Collective guilt: International perspectives*. 16-34. Cambridge University Press, New York.
- Branscombe, N.R., Wann, D.L. (1994) Collective self-esteem consequences of outgroup derogation when a valued social identity is on trial. *European Journal of Social Psychology* 24:614-657.
- Breakwell, G.M. (1993) Social representation and social identity. *Papers on Social Representations*, 2 (3), 198-217.
- Brown, R., Cehajic, S. (2008) Dealing with the past and facing the future: mediators of the effects of collective guilt and shame in Bosnia and Herzegovina. *European Journal of Social Psychology* 38(4):669-684.
- Brown, R., González, R., Zagefka, H., Manzi, J., Cehajic, S. (2008) Nuestra culpa: collective guilt and shame as predictors of reparation for historical wrongdoing. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94, 75-90.
- David, O., Bar-Tal, D. (2009) A socio-psychological conception of collective identity: the case of national identity. *Personality and Social Psychology Review* 13:354-379.
- De Rivera, J. (1992). Emotional climate: Social structure and emotional dynamics. In K. T. Strongman (ed) *International review of studies on emotion*, 2, 199-218. John Wiley, New York.
- Doosje, B., Branscombe, N.R., Spears, R., Manstead, A.S.R. (1998) Guilt by association: when one's group has a negative history. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 872-886.
- Doosje, B., Branscombe, N.R. (2003) Attributions for the negative historical actions of a group. *European Journal of Social Psychology*, 33: 235-248.
- Doosje, B., Branscombe, N.R., Spears, R., Manstead, A.S.R. (2006) Antecedents and consequences of group-based guilt: the effects of ingroup identification. *Group Processes&Intergroup Relations*, 9:325-338.
- Doosje, B., Ellemers, N., Spears, R. (1995) Perceived intragroup variability as a function of group status and identification. *Journal of Experimental Social Psychology* 31:410-436.

Fülöp Éva (2010) *A történelmi pálya és a nemzeti identitás érzelmi szerveződése*. Doktori értekezés, PTE.

Fülöp Éva, László János (2011) Érzelmek a valós csoportközi konfliktusokban: a csoportközi érzelmek történelmi lehorgonyzása. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 66, 3, 467-486.

Hornsey, M.J. (2008) Social identity theory and self-categorization theory: a historical review. *Social and Personality Psychology Compass*, 2, 204-222.

László János (2005) *A történetek tudománya: Bevezetés a narratív pszichológiába*. Pszichológiai Horizont 3. Budapest: Új Mandátum.

László János (2012) *Történelem-történetek. Bevezetés a narratív szociálpszichológiába*. Budapest: Akadémia Kiadó.

László János és Fülöp Éva (2010) A történelem érzelmi reprezentációja a történelemkönyvekben és naiv elbeszélésekben. *Történelemtanítás XLV. évfolyam*, 1/3.

Leach, C.W., Van Zomeren, M., Zebel, S., Vliek, M.L.W., Pennekam, S.F., Doosje, B., Ouwerkerk, J.W., Spears, R. (2008) Group-level self-definition and self-investment: a hierarchical (multicomponent) model of in-group identification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, 144-165.

Leidner, B., Castano, E., Zaiser, E., Giner-Sorolla, R. (2010) Ingroup glorification, moral disengagement, and justice in the context of collective violence. *Personality and Social Psychology Bulletin* 36:1115-1129.

Reicher, S., Hopkins, N. (2001) *Self and Nation*. London: Sage.

Reicher, S. (2004) The context of social identity: domination, resistance and change. *Political Psychology* 25:40-62.

Roccas, S., Klar, Y., Liviatan, I. (2006) The paradox of group-based guilt: modes of national identification, conflict vehemence, and reactions to the in-group's moral violations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91, 698-711.

Smith, E.R. (1993) Social identity and social emotions: toward new conceptualizations of prejudice. In Mackie, D.M., Hamilton, D.L. (eds) *Affect, cognition, and stereotyping: interactive processes in group perception*. 297-315. Academic Press, San Diego, CA.

Smith, E.R., Seger, C., Mackie, D.M. (2007) Can emotions be truly group level? Evidence regarding four conceptual criteria. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93, 431-446.

Swim, J.K., Miller, D. (1999) White guilt: Its correlates and relationship to attitudes about affirmative action. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25, 500-514.

Tajfel, H. (1978) *Differentiation between social groups: studies in the social psychology of intergroup relations*. Academic Press, London.

Tajfel, H. (1981) *Human groups and social categories*. Cambridge University Press, Cambridge.

Tajfel, H. (1982) The social psychology of intergroup relations. *Annual Review of Psychology*, 33, 1-39.

Tajfel, H., Turner, J.C. (1979) An integrative theory of intergroup conflict. In: Austin, W.G., Worchel, S. (Eds) *The social psychology of intergroup relations*. 33-47, Brooks, Cole, Monterey, CA.

Turner, J.C. (1981) The experimental social psychology of intergroup behavior. In Turner, J.C., GILES, H. (eds), *Intergroup behavior*. 66-101. University of Chicago Press, Chicago.

Turner, J.C. (1982) Towards a cognitive redefinition of the social group. In Tajfel, H. (ed) *Social identity and intergroup relations*. 15-40. Cambridge University Press, Cambridge.

Turner, J.C. (1985) Social categorization and the self-concept: a social cognitive theory of group behavior. In: Lawler, E.J. (ed) *Advances in group processes*. 77-122. JAI PRESS, Greenwich, CT.

Turner, J.C. (1987) A self-categorization theory. In: Turner, J.C., Hogg, M.A., Oakes, P.J., Reicher, S.D., Wetherell, M.S. (Eds) (1987) *Rediscovering the social group: a self-categorization theory*. Basil Blackwell, Oxford and New York.

Turner, J.C. (1999) Some current issues in research on social identity and self categorization theories. In Ellemers, N., Spears, R., & Doosje, B. (Eds) *Social identity: context, commitment, content*. Oxford: Wiley-Blackwell.

Turner, J.C., Hogg, M.A., Oakes, P.J., Reicher, S.D., Wetherell, M.S. (1987) *Rediscovering the social group: a self-categorization theory*. Basil Blackwell, Oxford and New York.

Van Zomeren, M., Spears, R., Leach, C.W. (2008) Exploring psychological mechanisms of collective action: does relevance of group identity influence how people cope with collective disadvantage? *British Journal of Social Psychology* 47:353-372.

Vincze Orsolya (2009) Mentális állapotok jelentősége csoporttörténetekben a saját és a külső csoport vonatkozásában. Doktori értekezés, PTE.

Az értekezés témakörében készített publikációk és előadások

Publikációk

Fulop Eva, Cserto Istvan, Ilg Barbara, Szabo Zsolt, Ben Slugoski, Laszlo Janos (in press, 2013) Emotional elaboration of collective traumas in historical narratives. In: Forgacs, J.P., Vincze O., Laszlo J. (Eds) *Social Cognition and Communication*. New York: Psychology Press (Sydney Symposium for Social Psychology).

Banga Csilla, Szabo Zsolt Peter, Laszlo Janos (2012) The effects of national identification and perceived termination of inter-ethnic conflicts on implicit intergroup bias: inhumanization, linguistic intergroup bias and agency. In: Davor Paukovic, Vjeran Pavlakovic, Viseslav Raos (Eds) *Confronting the Past: European Experiences*, 67-81. Zagreb: Political Science Research Centre Zagreb.

Ferenczhalmy Reka, Szabo Zsolt Peter, Szali Katalin, Laszlo Janos (2010) The role of verbal activity and intentionality in impression formation. *Review of Psychology* 17(2):196.

Szabó Zsolt, Banga Csilla, Ferenczhalmy Réka, Fülöp Éva, Szalai Katalin, László János (2010) A nyelvbe kódolt társas viszonyok. Az implicit szemantika szociálpszichológiai kutatása. *Pszichológia* 30(1):142-163.

Szabó Zsolt Péter, Banga Csilla, Fülöp Éva, László János (2011) A csoportalapú érzelmek kutatása a szociálpszichológiában. *Magyar Pszichológiai Szemle* 66(2):361-380

Szabó Zsolt Péter, Mészáros Noémi, László János (2012) A saját csoport agressziójának megítélése a csoporttal való azonosulás függvényében. *MPT XXI. Országos Tudományos Nagygyűlése Kivonatkötet*, 224-225. Szombathely.

Szabó Zsolt Péter, László János (2013) A nemzettel való azonosulás magyar kérdőíve. *Magyar Pszichológiai Szemle* (benyújtott kézirat)

Előadások

Brautigam Csilla, Szabó Zsolt Péter, László János Nyelvi csoportközi elfogultság és nyelvi ágens elfogultság történelmi eseményekkel kapcsolatban. In: Vargha András (szerk) *A tudomány emberi arca: A Magyar Pszichológiai Társaság XXI. Országos Tudományos Nagygyűlése: Kivonatkötet*. Konferencia helye, ideje: Szombathely, Magyarország, 2012.05.30-2012.06.01

Csertő István, Ben Slugoski, Szabó Zsolt Péter, László János Kollektív büntudat a történelem folyamában: nemzeti történelmi traumák kollektív emlékezeti feldolgozása. In: Vargha András (szerk) *A tudomány emberi arca: A Magyar Pszichológiai Társaság XXI. Országos Tudományos Nagygyűlése: Kivonatkötet*. Konferencia helye, ideje: Szombathely, Magyarország, 2012.05.30-2012.06.01

Mészáros Noémi, Szabó Zsolt Péter, László János A saját csoport agressziójának megítélése a csoporttal való azonosulás függvényében. In: Vargha András (szerk) *A tudomány emberi arca: A Magyar Pszichológiai Társaság XXI. Országos Tudományos Nagygyűlése: Kivonatkötet*. Konferencia helye, ideje: Szombathely, Magyarország, 2012.05.30-2012.06.01

Szabo Zsolt Peter, Meszaros Noemi Zsuzsanna, Laszlo Janos The effects of identification with one's national in-group on in-group biases: attribution and attitudes. *The 10th Alps-Adria Psychology Conference*, Italy, 27.09.2012-29.09.2012

Szabo Zsolt Peter, Meszaros Noemi Zsuzsanna, Laszlo Janos The effects of national identification on Linguistic Intergroup Bias and Linguistic Agency Bias. *The 13th International Conference on Language and Social Psychology*, Netherland, 20.06.2012-23.06.2012

Szabo Zsolt Peter, Laszlo Janos The patterns of in-group identification and the evaluation of significant historical events. *16th European Association of Social Psychology General Meeting*, Sweden 12.07.2011-16.07.2011

Szabo Zsolt Peter, Banga Csilla, Laszlo Janos Collective guilt and in-group identification. *12th Jena Workshop on Intergroup Processes "Threat and Intergroup Relations"*. Germany 30.06.2010-04.07.2010

Szabo Zsolt Peter, Banga Csilla, Laszlo Janos The effects of national identification and perceived termination of inter-ethnic conflicts on Implicit Intergroup Bias. *International Scientific Conference "Dealing with the Past" Political Science Research Center/Scientific Forum Zagreb*. Croatia, 23.04.2009

Szabo Zsolt Peter, Laszlo Janos Infrahumanization in the context of intergroup conflicts. *15th General Meeting of the European Association of Experimental Social Psychology (EAESP)*. 10.06.2008-15.06.2008

Szabó Zsolt Péter, László János Nyelvi elfogultság és infrahumanizáció csoportközi viszonyokban. In: Vargha András (szerk) *A Magyar Pszichológiai Társaság XVIII. Nagygyűlése: A 21. század pszichológiája a környezeti és társadalmi változások tükrében*. Konferencia helye és ideje: Nyíregyháza, Magyarország, 2008.05.22-2008.05.24